

SUSRETI PEDAGOGA NACIONALNI NAUČNI SKUP

24. i 25. januar 2020.

PARTICIPACIJA U OBRAZOVANJU

PEDAGOŠKI (P)OGLEDI

ZBORNİK RADOVA

1838

1949

Izdavači

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18–20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Živka Krnjaja
Nataša Stojanović

Urednici

dr Lidija Radulović
dr Vladeta Milin
dr Bojan Ljujić

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Prof. dr Biljana Bodroški Spariosu
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Ivana Jeremić
Doc. dr Bojan Ljujić
Doc. dr Maja Maksimović
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Jovan Miljković
Doc. dr Lidija Miškeljin

Nevena Mitranić
Doc. dr Nataša Nikolić
Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Prelom

Aleksa Eremija
dr Milan Stančić

Dizajn korica

dr Mirjana Senić Ružić

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Participacija u obrazovanju – pedagoški (p)ogledi”. Cilj naučnog skupa bio je da se razmotre najnovija naučna saznanja relevantna za participaciju različitih aktera vaspitnoobrazovnog sistema (dece, roditelja, vaspitača, nastavnika, stručnih saradnika, istraživača u oblasti obrazovanja) u odlučivanju o pitanjima u vezi sa nastavom, aktivnostima u vaspitnoobrazovnim institucijama i vaspitnoobrazovnom sistemu, da se razmene i sagledaju iskustva participacije u vaspitnoobrazovnoj praksi, kao i da se prepoznaju uloge i odgovornosti pedagoga u podsticanju participacije.

Programski odbor skupa

dr Šefika Alibabić, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Snežana Medić, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Jelena Vranješević, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Kristinka Ovesni, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Violeta Orlović Lovren, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vera Spasenović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Saša Dubljanin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandra Ilić Rajković, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Ivana Jeremić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Bojan Ljujić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vladeta Milin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Lidija Miškeljin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Nikolić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Milan Stančić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Zorica Šaljić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Nataša Stojanović, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
dr Miroslav Pavlović, Pedagoško društvo Srbije
Maja Vračar, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

dr Nataša Nikolić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Nevena Mitranić, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Dragana Purešević, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

dr Mirjana Senić Ružić, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Luka Nikolić, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Ivana Patnić, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Milica Sekulović, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Jelena Stojković, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Jelena Janjić, student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu

Jelena Medar, student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu

Jelena Sekulić, student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu

Katarina Bošković, sekretar Pedagoškog društva Srbije

Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije

Slovenka Simić, Pedagoško društvo Srbije

Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije

Slavica Ilić, Pedagoško društvo Srbije

Klub studenata pedagogije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Napomena. Naučni skup je realizovan u okviru projekta Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu „Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji” (br. 179060) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Razvojnog plana Pedagoškog društva Srbije.

Sadržaj

Uvodna saopštenja	7
David Frost – Enhancing teacher professionalism: The power of non-positional teacher leadership	8
Vladeta Milin – Dijalog kao pokazatelj participacije učenika u nastavi	26
Jelena Vranješević – Deca u participativnim istraživanjima: zona narednog ili budućeg razvoja odraslih?	34
Teorijsko-metodološki pogledi na participaciju u obrazovanju: od značenja pojma do participativne kulture vaspitnoobrazovnog sistema	39
Aleksandar Tadić i Luka Nikolić – Emancipatorska pedagogija i participativne obrazovne prakse	41
Dragana Pavlović Breneselović – Godine uzleta: participativni model uvođenja novih osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja	47
Milan Stančić – Participacija učenika u odlučivanju o ocenjivanju: zašto i kako?	55
Nataša Nikolić i Radovan Antonijević – Moralna autonomija kao cilj moralnog vaspitanja	64
Nikola Koruga – Utopijske zajednice kao podsticaj za promišljanje participacije u obrazovanju	70
Nataša Matović – Participacija nastavnika razredne i predmetne nastave u naučnim istraživanjima	76
Ljiljana Vdović, Biljana Mihailović i Biljana Radosavljević – Istraživanja vaspitno-obrazovne prakse – akciona istraživanja	84
Violeta Orlović Lovren i Maja Maksimović – Podučavanjem ka aktivnom građanstvu – izazovi za univerzitetske nastavnike	93
Maja Bosanac i Jovana Milutinović – Uključenost univerziteta u život zajednice	101
Katarina Jorović – Participacija kao neizostavni element ekološkog vaspitanja i obrazovanja	108
Participacija u vaspitnoobrazovnom kontekstu: istraživački uvidi i ogledi iz prakse	114
Vera Spasenović, Emina Hebib i Zorica Šaljić – Odlučivanje o obrazovnoj politici: ko se sve pita	115
Vera Radović, Emina Hebib i Kristinka Ovesni – Podsticanje participativnosti u programima za profesionalno usavršavanje pomoću informaciono komunikacionih tehnologija	123
Ana Miljković-Pavlović – O čemu zaista vaspitači odlučuju – participacija vaspitača u odlučivanju o važnim pitanjima svoje profesije	130
Milica Vasiljević Blagojević i Nataša Duhanaj – Mišljenja učenika i nastavnika o odabranim aspektima kvaliteta nastave	139

Biljana Bodroški Spariosu i Mirjana Senić Ružić – Participacija roditelja u podsticanju ranog razvoja deteta: primer vodiča za zdravstvene radnike	147
Aleksandra Jovanović – Participacija roditelja u školovanju dece: aktivnosti roditelja i škole	154
Dragana Radenović – Participacija roditelja u osnovnom obrazovanju i vaspitanju učenika iz ugla školske prakse	162
Daliborka Popović – Odlike porodičnog vaspitanja kao važna pretpostavka u prevenciji vršnjačkog nasilja	170
Maja Vračar i Saška S. Milovanović – Participacija učenika u prevenciji nasilja – primer delovanja medijatorske sekcije	177
Saša Dubljanin – Participacija učenika u procesu organizacije i realizacije nastavnog časa.....	185
Dejana Mutavdžin i Blanka Bogunović – Preferencije prema učestvovanju u donošenju odluka i u aktivnostima školskog učenja kod muzički darovitih učenika i studenata.....	192
Danijela Mešanović – Kako učenici vide povratne informacije	200
Nataša Duhanaj i Milica Vasiljević Blagojević – Stav prema saradnji porodice i škole – perspektiva učesnika procesa.....	207
Marina Antonijević – Stavovi roditelja o prvom razredu	216
Mesto i uloga pedagoga u građenju participativne kulture u obrazovanju	225
Živka Krnjaja i Dragana Purešević – Participacija pedagoga u promeni kulture dečjeg vrtića	226
Nevena Mitranić – Pobeći sa Petrom: konture participacije na mapi jednog događaja ...	234
Jelena Paić, Zorica Pantović i Marija Belenzada – Participacija dece i odraslih u menjanju zajedničkih prostora vrtića.....	244
Jasmina Vuletić, Marina Aleksić i Nađa Radučić – Horizontalno učenje u ustanovi kao pokretač u implementaciji novih osnova predškolskog vaspitanja i obrazovanja ..	252
Siniša Milak – Učešće roditelja i pedagoga u sprečavanju ranog napuštanja školovanja učenika: dometi i ograničenja.....	258
Participacija u zoni narednog razvoja: od postojeće ka budućim praksama	265
Jelena Stojković – Participacija dece predškolskog uzrasta u prostoru digitalnih tehnologija kroz četiri diskursa.....	266
Bojan Ljujić – Participacija odraslih u dokoličarskom obrazovanju putem Interneta	276
Jelena Sekulić – Participacija nastavnika u procesu koncipiranja stručnog usavršavanja: mogućnosti i dometi.....	285
Jelena Medar i Jelena Janjić – Kooperativna nastava kao kontekst za ostvarivanje participacije učenika.....	293
Milica Petrović, Nikola Macut i Marija Bulatović – Studentski procesfolio u visokoškolskoj nastavi stručno-aplikativnih predmeta tehničko-tehnološke oblasti.....	300

PARTICIPACIJA NASTAVNIKA U PROCESU KONCIPIRANJA STRUČNOG USAVRŠAVANJA: MOGUĆNOSTI I DOMETI⁷⁶

Jelena D. Sekulić⁷⁷

Student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Stručno usavršavanje nastavnika nalazi se visoko na listi nacionalnih i međunarodnih prioriteta. Od nastavnika se očekuje da kontinuirano razvijaju svoja znanja i veštine, jer se smatra da inicijalno obrazovanje ne može da zadovolji sve njihove obrazovne potrebe tokom profesionalne karijere. U radu se razmatra da li se i na koji način ostvaruje participacija nastavnika u odlučivanju o pitanjima u vezi sa stručnim usavršavanjem u našoj zemlji. Važno je omogućiti učešće nastavnika u tom procesu, jer se na taj način stvara prostor za „glas” nastavnika o njihovim obrazovnim potrebama i prioritetima. Na početku ćemo pristupiti određenju pojma participacija, prikazivanjem jednog modela participacije. U skladu sa razumevanjem pojma participacija u nastavku rada se, na osnovu uvida u legislativu koja reguliše stručno usavršavanje nastavnika, razmatra kako je predviđeno učešće nastavnika u procesu odlučivanja u tom domenu. Takođe, biće dat pregled rezultata istraživanja o percepcijama nastavnika o njihovom učešću. Dobijeni nalazi pokazuju da postoji potreba za razvojem podržavajućeg konteksta na nivou škole i sistema u celini u cilju uspostavljanja viših nivoa participacije nastavnika.

Ključne reči: nastavnici, stručno usavršavanje, proces odlučivanja, model participacije.

Uvod

Obrazovanje nastavnika i njihovo stručno usavršavanje predstavlja jedno od ključnih pitanja u svakoj državi i važan deo njihovih strategija koje se donose u cilju unapređivanja kvaliteta školskog sistema. Imajući u vidu brzinu promena u društvu i

---

⁷⁶ *Napomena.* Tekst predstavlja rezultat rada na projektu „Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji” Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (broj 179060), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

⁷⁷ E-mail: jelena.sekulic.pancevo@gmail.com

školi, kao i potrebu za „osavremenjivanjem” znanja i veština, stručno usavršavanje je potrebno posmatrati iz perspektive celoživotnog učenja. Inicijalno obrazovanje predstavlja temelj za dalji razvoj nastavnika, jer ono ne može da zadovolji obrazovne potrebe nastavnika i školske institucije u savremenom društvu, „društvu koje uči” (OECD, 2005). Stručno usavršavanje omogućava nastavnicima da kroz određene aktivnosti na nivou škole ili van nje, samostalno ili kroz odnos saradnje unaprede postojeća i razviju nova znanja i veštine u oblasti odgovarajućih akademskih disciplina, pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke grupe predmeta (Sekulić, 2019). Pitanje koje se postavlja jeste da li je nastavnicima omogućeno učešće u procesu odlučivanja o pitanjima u vezi sa stručnim usavršavanjem.

Veoma je važno obezbediti aktivnu ulogu nastavnika, jer se na taj način smanjuje rizik da se odluke dožive kao spolja nametnute i nerelevantne, ali i da se ne javi „otpor” u njihovom prihvatanju (Stančić, 2011). Usaglašenost i relevantnost donetih odluka sa stvarnim potrebama prakse može osigurati da će nastavnici u većoj meri nastaviti da uče i stručno se usavršavaju tokom čitave profesionalne karijere (OECD, 2005).

Na samom početku pristupićeemo određenju pojma participacija, sagledavajući objašnjenja različitih autora, a u skladu sa problematikom kojom se bavimo. Da bismo stekli uvid da li se i na koji način ostvaruje participacija nastavnika u odlučivanju o stručnom usavršavanju u našoj zemlji u nastavku ćemo dati pregled legislative koja reguliše stručno usavršavanje nastavnika i rezultata dosadašnjih istraživanja o percepcijama nastavnika o njihovom učešću u ovom domenu.

Kako se razume pojam participacija?

Određenje pojma participacija (*lat. Participare* – imati učešća ili udela u nečemu, dobiti udeo ili učestvovati u delu) otvoreno je za različite interpretacije autora što se uočava proučavanjem literature (Arnstein, 1969; Cornwall, 2008; White, 1996). U pokušaju njegovog potpunijeg razumevanja često se pristupa definisanju različitih modela participacije. U osnovi svakog modela nalazi se implicitna vrednosna pretpostavka koja „razdvaja” različite nivoe participacije duž kontinuuma između dva

polu, ukazujući na višestepeni napredak ka onim nivoima participacije koji se mogu smatrati „pravim” (Cornwal, 2008: 270), počev od onih koje predstavljaju „zloupotrebu” ovog pojma (White, 1996: 144).

Model participacije od koga se polazi u radu obuvata četiri nivoa između kojih se pravi razlika u pogledu uključenosti aktera i dometa njihovog uticaja u procesu odlučivanja (Arnstein, 1969; Cornwall, 2008; White, 1996). Prvi nivo participacije se može odrediti kao *informativni* i podrazumeva informisanje nastavnika i drugih prosvetnih radnika, praktičara, o njihovim pravima, obavezama i odgovornostima. Ovaj nivo predstavlja prvi korak ka obezbeđivanju viših nivoa participacije. Međutim, može se odnositi na jednosmeran proces komunikacije, „tok informacija” od strane nadležnih institucija na centralnom nivou ka nastavnicima, stručnim saradnicima i drugim prosvetnim radnicima. U tom slučaju reč je o prividnoj participaciji i podeli moći (moć „nad”), koja implicira ekspertski autoritet nadležnih institucija na centralnom nivou i zauzimanje pasivne pozicije od strane nastavnika.

Drugi nivo participacije označava se kao *konsultativni*. Navedeni nivo podrazumeva uključivanje nastavnika i drugih relevantnih aktera školske institucije u proces donošenja odluka. Konsultativni proces ne mora nužno uključivati razmenu ideja i potencijalnih rešenja, iako za to postoji prilika. Ako nije praćen višim nivoima participacije, postoji mogućnost da vodi nedovoljnom uvažavanju „glasa” nastavnika i kontroli njihovog uticaja.

Treći nivo se odnosi na *delegiranje odgovornosti*. Delegiranje odgovornosti podrazumeva prenos ovlašćenja sa višeg nivoa odlučivanja na niže nivoe, koji deluju van kontrole na centralnom nivou (Hebib, 2013). Smatra se da postoje određene poteškoće koje mogu umanjiti značaj ovog nivoa participacije (na primer nizak nivo razvijenosti materijalno-tehničkog stanja škole, nedostatak finansijskih sredstava). Posledica toga može biti nedovoljno uspostavljena usaglašenost u donošenju odluka što doprinosi stvaranju razlika između školskih institucija.

Četvrti i najviši nivo participacije jeste *partnerski*. Na ovom nivou participacija podrazumeva deljenje nadležnosti i odgovornosti između institucija na centralnom nivou i nižih nivoa upravljanja, uključujući nivo škole i same nastavnike. Proces

odlučivanja zasnovan je na demokratskim principima. Obe strane se sagledavaju kao kompetentne u procesu donošenja odluka o važnim pitanjima. Reč je o „transformativnom procesu participacije” (White, 1996: 146) koji podrazumeva razvoj odnosa zasnovan na podeli moći (moć „sa”).

Uočava se da među nivoima postoji međusobna povezanost i zavisnost. Svaki prethodni nivo participacije potrebno je posmatrati kao preduslov za sledeći. Jedino na taj način možemo govoriti o participaciji u pravom značenju ove reči, koja je u okviru ovog modela označena kao partnerska. Međutim, ovakvim podelama se upućuju i kritike da su neadekvatne. Pojedini autori smatraju da se samo četvrti nivo može smatrati „pravom” participacijom, dok prethodni predstavljaju „(zlo)upotrebu” ovog pojma (White, 1996).

Propisi o stručnom usavršavanju – gde su nastavnici?

U ovom delu našeg rada sagledaćemo ključne segmente zakonskih i podzakonskih dokumenata koji „oblikuju” stručno usavršavanje nastavnika i propisuju da li je i na koji način predviđeno učešće nastavnika u tom procesu.

Plan stručnog usavršavanja nastavnika, koji čini sastavni deo godišnjeg i razvojnog plana škole, donosi se u skladu sa potrebama i prioritetima ustanove i prioritetnim oblastima koje utvrđuje Ministar (Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, 2018, članovi 3, 21; Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2019, član 151). Donosi ga organ upravljanja ustanovom, školski odbor, čiji članovi mogu da budu i nastavnici (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2019, članovi 116, 151). Potrebe i prioriteti na nivou školske institucije donose se na osnovu plana profesionalnog razvoja nastavnika koji se zasniva i na samoproceni nastavnika o razvijenosti definisanih standarda kompetencija (Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, 2018, član 3; Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja, 2011). Prikazani postupak planiranja stručnog usavršavanja

ukazuje na to da nastavnici mogu, samostalno ili kao članovi organa upravljanja, u procesu konsultovanja da zauzmu poziciju aktivnog subjekta i iskažu mišljenje o svojim obrazovnim potrebama i prioritetima. Međutim, definisane prioritetne oblasti od strane Ministarstva u velikoj meri ograničavaju autonomiju nastavnika i drugih praktičara u pogledu mogućeg izbora sadržaja stručnog usavršavanja. Tako nastavnici, informisani o svojim mogućnostima odabira, postaju samo korisnici usluga „proizvedenih” od strane nadležnih institucija na centralnom nivou.

Uvid u određene izvore upućuje na to da su nastavnici i predstavnici relevantnih institucija imali priliku za učešće u procesu definisanja standarda kompetencija nastavnika. „Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja izradio je Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i usvojio ga je Nacionalni prosvetni savet” (Gošović i Petrović, 2016: 71), koji „obavlja konsultacije sa relevantnim društvenim grupama prilikom pripreme propisa” (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2019, član 48). Participacija predstavnika školskih institucija, a pre svega nastavnika, je od velike važnosti kako bi se postigla usaglašenost standarda sa potrebama prakse. Prepoznaju se elementi konsultativne participacije, ali da li je u praksi uvažena perspektiva nastavnika ostaje otvoreno pitanje. Standardima se često upućuju kritike, jer se smatra da ograničavaju autonomiju nastavnika i da služe spoljašnjoj kontroli (Vizek Vidović, 2013). Utvrđeno je da nastavnici mogu na osnovu sopstvene inicijative da realizuju određene aktivnosti na nivou škole (Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, 2018, članovi 4, 6). Tako je učinjen značajan doprinos stvaranju prostora da se „čuje glas” nastavnika o njihovim obrazovnim potrebama. Međutim, pojedine škole mogu naići na teškoće (na primer nedostatak finansijskih sredstava, nemotivisan kolektiv itd.) što može uticati na produblјivanje razlika između škola. Za aktivnosti stručnog usavršavanja na nivou škole ne dobijaju se bodovi koji se prikupljaju u cilju napredovanja u zvanja. Na ovaj način definisani uslovi za napredovanje od strane Ministarstva (Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, 2018, član 24)

sugerišu da je pohađanje programa (obuka) značajniji oblik stručnog usavršavanja od onih koji su inicirani od strane nastavnika.

Participacija u odlučivanju o stručnom usavršavanju – šta kažu nastavnici?

U ovom odeljku pokušaćemo da stvari sagledamo iz perspektive nastavnika, tako što ćemo dati pregled rezultata istraživanja sprovedenih u našoj sredini.

Nastavnici smatraju da su nedovoljno uključeni u proces donošenja odluka o pitanjima reforme obrazovanja, što ukazuje na njihovu potrebu za većom autonomijom i participacijom (Đerić i Džinović, 2011). Korisno je osvrnuti se i na rezultate istraživanja Talis iz 2013. godine (Srbija nije učestvovala u istraživanju koje je realizovano 2018. godine) koji govore da postoji neusaglašenost između obrazovnih potreba nastavnika i ponuđenih aktivnosti stručnog usavršavanja. U odnosu na prosek dobijen za zemlje učesnice (39%) procenat nastavnika koji je naveo ovu barijeru kod nas je veći (47.7%) (OECD, 2014). To je dokaz o nedovoljnoj uključenosti nastavnika i škola u proces definisanja obrazovnih potreba i prioriteta i mogućoj uniformnosti ponude. U prilog tome govore rezultati nešto ranije realizovanog istraživanja, u kome se navodi da „nastavnici smatraju da bi trebalo sami da biraju odgovarajuće programe ili da budu konsultovani pre ugovaranja seminara”, kao i da „komunikacija između škole i nadležnih institucija bude kvalitetnija” (Stanković, Đerić i Milin, 2013: 99–101). Rezultati pokazuju da je uglavnom zastupljen prvi nivo participacije – informisanje. Nastavnici pokazuju želju da imaju viši stepen kontrole kada je u pitanju odlučivanje o svojoj profesiji. Međutim, nastavnici ne opažaju sebe kao subjekte sa dominantnim uticajem na proces donošenja odluka i pokretače „promena” (Stanković, Đerić i Milin, 2013: 102). Moguće objašnjenje nalazi se u lošem društveno-ekonomskom položaju nastavnika i njihovom nedostaku poverenja u sopstvene sposobnosti i moć uticaja. Potencijalno rešenje jeste razvijanje odnosa partnerstva između nastavnika i drugih aktera vaspitno-obrazovne delatnosti u cilju stvaranja podržavajućeg konteksta da se čuje „glas” nastavnika (Đerić i Džinović, 2011). Dakle, nalazi ukazuju na potrebu za

uspostavljanjem viših nivoa participacije, ali i na postojanje određenih teškoća na tom putu.

Zaključak

Očigledno je da različiti nivoi participacije impliciraju značajno različit nivo (ne)uključenosti nastavnika u proces donošenja odluka. Veoma je važno osigurati da prvi nivo participacije predstavlja samo prvi korak ka stvarnoj uključenosti nastavnika, tj. dostizanja najvišeg nivoa – koji je u okviru navedenog model označen kao partnerski. Razvoj legislative koja ima afirmativne odredbe u pogledu obezbeđivanja viših nivoa participacije u procesu odlučivanja o stručnom usavršavanju može imati veliki doprinos. To podrazumeva stvaranje podržavajućih uslova za osmišljavanje različitih oblika i sadržaja aktivnosti stručnog usavršavanja koje će nastavnici i školske institucije smatrati relevantnim. Međutim, pored toga što dokumenta obrazovne politike treba da stvaraju prostor da se „čuje glas” nastavnika od velike je važnosti da postoji razvijena kultura školske institucije, odnosno spremnost i otvorenost nastavnika i drugih praktičara za dijalog u pogledu određivanja daljih pravaca i prioriteta sopstvenog razvoja i delovanja. Proces „prevođenja” glasa nastavnika u konkretan uticaj nije jednostavan postupak, već zahteva planski i sistemski pristup u cilju uvođenja promena. Pored pitanja šta obuhvata dozvoljen domet uticaja, sledeća važna pitanja jesu šta se nalazi van njegovih granica i zašto. Ova pitanja ostaju otvorena za dalja promišljanja.

Literatura

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of American Planning Association*, 35(4), 216–224.
- Cornwall, A. (2008). Unpacking participation models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283.
- Đerić, I. i Džinović, V. (2011). Testiranje scenarija 3: Nastavnik kao ugledni profesionalac. U: M. Vujačić i saradnici (ur.), *Predstave o obrazovnim promenama u Srbiji: Refleksije o prošlosti, vizije budućnosti* (str. 139–156). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Gošović, R. i Petrović, D. S. (2016). Standardi za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja. U: D. S. Petrović i T. Jokić (ur.), *Interkulturalno obrazovanje u*

- Srbiji. *Regulativni okvir, stanje i mogućnosti za razvoj* (str. 71–75). Beograd: Centar za obrazovne politike.
- Hebib, E. (2013). *Kako razvijati školu – razvojni i reformski procesi u oblasti školskog obrazovanja*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- OECD (2005). *Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2014). *Talis 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning*. OECD Publishing.
- Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja (2011). *Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik*, 5/2011.
- Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju u zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (2018). *Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik*, 48/2018.
- Stanković, D., Đerić, I. i Milin, V. (2013). Pravci unapređivanja stručnog usavršavanja nastavnika u Srbiji: perspektiva nastavnika osnovnih škola. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 45(1), 86–107.
- Stančić, M. (2011). Osnovni pristup kvalitetu rada nastavnika i njegove odlike. U: N. Kačavenda Racić, D. Pavlović Breneselović i R. Antonijević (ur.), *Kvalitet u obrazovanju* (str. 203–221). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Sekulić, J. (2019). *Komparativna analiza stručnog usavršavanja nastavnika u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji* (neobjavljen master rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Vizek Vidović, V. i Domović, V. (2013). Teachers in Europe – main trends, issues and challenges. *Croatian Journal of Education*, 1(3), 219–250.
- White, S. C. (1996). Depoliticising development: the uses and abuses of participation. *Development in Practise*, 6(1), 6–15.
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2019). *Službeni glasnik Republike Srbije Prosvetni glasnik*, br. 10/2019.